

<https://helda.helsinki.fi>

Valtiotieteet tiedepolitiikan kohteena ja tekijänä

Kortti, Jukka

2020-03-11

Kortti , J 2020 , ' Valtiotieteet tiedepolitiikan kohteena ja tekijänä ' , Tieteessä tapahtuu ,
Vuosikerta. 38 , Nro 3 , Sivut 33-39 . < <https://journal.fi/tt/article/view/95563> >

<http://hdl.handle.net/10138/316284>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.



VALTIOTIETEET TIEDEPOLITIIKAN KOHTENA JA TEKIJÄNÄ

JUKKA KORTTI

Yhteiskuntatieteet ovat olleet ajoittain tärkeässä roolissa suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa – niin uudistusten kohteena kuin niiden tekijänä. Artikkelitarkastelee suomalaisen korkeakoulupolitiikan muutoksia Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan näkökulmasta. Tiedekunta perustettiin 75 vuotta sitten.

Valtiotieteellinen tiedekunta perustettiin heti sotien jälkeen pitkän valmistelun jälkeen. Asiaa käsiteltiin Helsingin yliopiston konsistorissa useaan otteeseen sotien aikana ja vauhti kiihtyi pommien paukuessa. Sodissa testattuja rationaalisuuden ja tehokkuuden malleja haluttiin soveltaa sotienjälkeiseen mutkistuvaan maailmaan, jossa piti ottaa laajasti haltuun isoja sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia kokonaisuuksia. Lisäksi sotapropaganda oli opettanut, mikä merkitys modernissa yhteiskunnassa on sillä, miten siitä ja sille puhutaan. Tarvetta yhteiskuntatieteelliselle opetukselle ja tutkimukselle siis oli. Kun tiedekunta piti ensimmäisen kokouksensa 9.5.1945, samana päivänä loppui toinen maailmansota Euroopassa.

Kun juristit eivät riittäneet

Valtiotieteitä oli toki opetettu Helsingin yliopistossa jo 1800-luvulla, taloustieteitä jo Turun Akatemian aikana, mutta opetus oli hajaantunutta ja tutkimus vanhanaikaista uudessa maailmantilanteessa.¹ Virkamiehistöön vajaakoulutus oli pantu merkille jo vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Kun suomalaista modernia valtiojärjestelmää luotiin, virkamieskunta ei pysynyt mullistusten tahdisa. Helsingin yliopiston ensimmäinen kansantaloustieteen professori J. H. Vennola (1872–1938) – myöhempi itsenäisen Suomen pääministeri – ehdotti valtiotieteellisen tiedekunnan perustamista jo vuonna 1908. Vennolan mukaan tieteen pitäisi palvella ennen kaikkea yhteiskuntaa: virkamiehiä valtion ja kuntien hallinnossa, ”sanomalehtimiehiä, eduskuntamiehiä, ynnä muita yhteiskunnallisia toimihenkilöitä” (Vennola 1918, 25, 30, 31 [lainaus]). Varsinkin yhteiskunnan tutkimiselle oli tarvetta. Pärjätäkseen kansainvälisessä kilpailussa Suomen oli panostettava paitsi taloudellisiin myös henkisiin resursseihin. Tiede oli ennen kaikkea tällainen ”resurssi”, jota tarvittiin yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun. (Tarvainen 1991, 80; Palonen 1983, 100–102.)

Itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen tarvit-

ta tuli entistä enemmän politiikan, sosiaalihuollon ja talouden ymmärtäjille. Juristikoulutuksen riittämättömyys oli yksi tärkeimmistä perusteluista uudenlaiselle koulutukselle. Varsinaisesti valtiotieteellisen tiedekunnan perustamisajatus liikahti eteenpäin vuonna 1937, jolloin perustettiin korkeimman hallinto-oikeuden presidentti U. J. Castrénin (1886–1965) – niin ikään myöhempi pääministeri – virkamieskomitea. Castrénin komiteassa vaikuttanut Helsingin yliopiston entinen rehtori, tuolloinen Helsingin kaupunginjohtaja Antti Tulenheimo (1879–1952) oli yksi keskeisistä henkilöistä tiedekunnan perustamisessa. Lisäksi Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian professori Eino Kaila (1890–1958) ja Helsingin yliopiston vararehtori Edwin Linkomies (1894–1963) ajoivat aktiivisesti asiaa uudesta tiedekunnasta yliopiston hallintoelimissä.

Pääsääntöisesti yhteiskuntatieteellisten tiedekuntien perustaminen maailmalla on toisen maailmansodan jälkeinen ilmiö. Ne luotiin enimmäkseen filosofisen ja oikeustieteellisen tiedekunnan yhdistelminä (Fleck ym. 2019, 10). Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta ei ole poikkeus.

Suomessa ei tultu mitenkään jälkijunassa. Yhteiskuntatieteellisiä tiedekuntia ei 1940-luvun alkupuolella ollut kuin muutamassa saksalaisessa yliopistossa, vaikka yhteiskuntatieteet olivat institutionalisoituneet jo 1800-luvulla niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Lisäksi Suomessa oltiin pohjoismaisessa ympäristössä edelläkävijöitä sosiaalitieteiden määrittelyssä.

Yhteiskuntatieteiden kulta-aika ja korkeakoulupolitiikan synty

Tiedekunta muotoutui 1950-luvun mittaan. Uusia professuureja perustettiin, laitosrakennetta luotiin ja vanhoja oppituleja määriteltiin uusiksi. Tärkeä muokkaaja olivat amerikkalaisperäiset positivistiset yhteiskuntatieteet, joita iso osa tiedekunnan opettajista kävi imemässä Yhdysvalloista ASLA- ja muilla stipendiohjelmilla. Yhteiskuntatieteistä tulikin amerikkalaisille tärkeä ja onnistunut kylmän sodan propagandaväline, jolla Suomen henkistä ilmapiiriä muokattiin (Fields 2019, 177–188). Tiedekunta vakiintui myös konkreettisesti, kun instituuttirakennus eli Porthania (suunnitte-

¹ Valtiotieteitä opetettiin ennen Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan perustamista myös Åbo Akademiassa, Turun yliopistossa sekä Kansalaiskorkeakoulussa (myöhemmin Yhteiskunnallinen Korkeakoulu ja Tampereen yliopisto).

lija Aarne Ervi) valmistui 1950-luvun puolivälin jälkeen. Rakennus tosin osoittautui aivan liian pie-neksi jo varsin pian, kun suuret ikäluokat alkoivat vyöryä yliopistoihin.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä yhteiskuntatieteisiin tuli runsaasti uusia virkoja, ja Helsingin valtiotieteellinen tiedekunta dominoi suomalaista yhteiskuntatieteellistä tutkimusta aina 1960-luvun alkupuolelle saakka. Etenkin nuoret sosiaalitieteilijät olivat vahvasti osallisina sosiaalisen hyvinvointivaltion luonnissa (Allardt 1995, 88). Yhteiskunnallisella tutkimuksella oli merkittävä vaikutus valtiolliseen päätöksentekoon. Elettiin ”sosiaalitieteisoptimismissä” (Falk 1979, 17–18). ”Suunnitelutaloudessa” uskottiin, että yhteiskunnalliset ongelmat voidaan parhaiten ratkaista ”tieteellisesti” suunnittelulla ja organisoinnilla (Alasuutari 1996, 105–111). Sosiologit olivat vakiovieraita tiedotusvälineissä 1960-luvulla, kun haluttiin selityksiä monimutkaisen, nopeasti muuttuvan maailman ilmiöihin. Jälkikäteistermein voisi sanoa, että heistä tuli viisauksineen ensimmäisiä ”päivystäviä dosentteja”.

Korkeakoulupoliittisesti Suomessa elettiin vielä 1950-luvulla ”jähmeän kehityksen kautta”. Akaateeminen sivistystyö jäi vielä sodanjälkeisessä taloudellisessa ja sosiaalisessa jälleenrakennuksessa materiaalistien tarpeiden ja poliittisten tulonjaolisten vaatimusten täyttämisen varjoon. Opetusministeriössäkin koulutusasioita hoiti vielä ”pesäpallojoukkueellinen” virkamiehiä. Aina 1960-luvun alkuun saakka valtion rooli korkeakoulupolitiikassa oli vielä olla ”yövärtiovaltio”: opetusministeriö ei aktiivisesti ohjannut koulutuksen suuntaa, vaan lähinnä tuki koulutussektorin eri alueita. Yliopistoissa asiat lutviutuivat vielä traditionaalisten käytäntöjen ja herrasmiessopimusten mallilla. Toisen maailmansodan jälkeisistä hallitusohjelmista saa hakemalla hakea korkeakoulutukseen liittyviä mainintoja. Koulutus- ja tiedepolitiikka esiintyi yleensä osana kulttuuri- ja sivistyspolitiikkaa. Koulutus oli lähinnä menoerä (Nevala 1999, 34, 42–43, 47, 56; Kettunen ym. 2012, 34; Jalava ym. 2012, 70; Kähkönen 2018, 29–30).

Asiat alkoivat kuitenkin liikkahdella. Urho Kekkonen kolmas hallitus (20.9.1951–9.7.1953) asetti korkeakoulukomitean, jota pidetään suomalaisen modernin korkeakoulupolitiikan alkusäyksenä.

Tämä Myrbergin komitean nimellä tunnettu korkeakoulupoliittinen suunnannäyttäjät istui vuosina 1952–56. Se sai nimensä Helsingin yliopiston tuolloisen kanslerin Pekka Myrbergin (1892–1976) mukaan. Komitea oli luonteeltaan vielä hyvin professorivaltainen, eikä siinä ollut edustusta edes opetusministeriöstä. (Autio 1990, 229.)

Varsinainen uudistaminen alkoi kuitenkin vasta seuraavan vuosikymmenen puolessa välissä. Korkeakouluhistorioitsijat ovat periodisoineet Suomen siirtyneen tuolloin modernin korkeakoulupolitiikan kauteen, kun yliopistojen kehittäminen nivoutui elimellisesti hyvinvointivaltion rakennustyöhön. Siinä valtiotieteilijät olivat keskeisessä roolissa. Korkeakoulutuksesta muodostui keskeinen yhteiskunnallisen kehityksen ohjaaja ja hallinnan väline. (Nevala ja Rinne 2012, 205, 209.) Koulutuspolitiikkaan satsaaminen oli kansainvälinen ilmiö 1960-luvulla (Fleck ym. 2019, 9).

Suuntaa 1960- ja 1970-luvun reformeille antoi tieteenfilosofi Oiva Ketosen (1913–2000) työryhmämietintö vuodelta 1965 (Ketonen 1965). Mallia otettiin maailmalta, etenkin taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:stä. Myös Ruotsissa tehdyt ratkaisut ja etenkin Ison-Britannian niin sanottu lordi Robbinsin komitean raportti toimivat esimerkkinä (Tiitta 2004, 608). Robbinsin raportissa ”ylioppilastulva”, suurten ikäluokkien tuleminen yliopistoihin nähtiin positiivisena resurssina ja voimavarana tuleville yhteiskunnille (ks. esim. Anderson 2006, 147–162). Valtiotieteellisestä tiedekunnasta Ketosen/presidentin työryhmään kuului sosiologian professori Erik Allardt.

Työryhmän tuloksena syntyi korkeakoulujen kehittämislaki, jonka Johannes Virolaisen porvarihallitus (12.9.1964–27.5.1966) hyväksyi toimikautensa lopulla. Valmisteluun otti osaa valtiotieteellisen tiedekunnasta toinen tiedekunnan voimamies, sosiaalipolitiikan professori ja tuolloinen Helsingin yliopiston vararehtori Heikki Waris (1901–89). Työryhmässä hän kuului vähemmistöön – niihin, jotka eivät olisi säätäneet uutta lakia vaan laatineet ainoastaan yleisen kehittämissuunnitelman. Professorivetoinen osa pääsi silti voitolle ja enemmistö oli kehittämislakia vastaan. SDP:n rinnakkaisehdotus perustui puolueeseen tuolloin liittymässä olleen tiedekunnan kolmannen ”mandariinin”, poliittisen historian professorin L. A.

Puntilan (1907–1988) laatimaan SDP:n tiede ja korkeakoulupoliittiseen ohjelmaan. Puntila oli ollut alun perin ehdolla Ketosen työryhmään, mutta häntä ei ollut valittu. Pääministeri Virolainen vei lakiesityksen kuitenkin valtioneuvoston käsittelyyn presidentin vahvasti sitä puoltaessa: ”Me voimme todella lisääntyvän sivistystyön avulla pysyä mukana kansainvälisessä kilpailussa.” (Tiitta 2004, 612–616; Klinge 1990, 249; Kivinen ym. 1993, 66–76; Paavolainen 1975, 127.)

Professorikunnan varovaisuus johtui osaltaan siitä, että sitä huolestutti, mistä saataisiin varat niille valtaville resurssilisäyksille, joita kehittämissa esitettiin. Ketonen katsoi myöhemmin, että esimerkiksi vararehtori Waris vastusti ehdotusta konservatiivisista syistä: Ketosen mukaan yliopistojen piti Wariksen mielestä pysyä muuttumattomina. Ketonen spekuloi myös Kekkosen kaunaa vastustuksen syyksi, olihan presidentillä varsin pooleminen suhde professorikuntaan. Eduskunta hyväksyi lain – ”1960-luvun suurena kulttuuripoliittisena saavutuksena”, kuten pääministeri Virolainen totesi – aivan toimikautensa lopussa maaliskuussa 1966. (Eskola 2002, 254–255; Juva 1994, 128–130.)

Samaan aikaan nousi esiin myös korkeakoulutuksen laajentumiskysymys -laki. Lain myötä perustettiin korkeakoulut Kuopioon ja Joensuuhun sekä teknilliset korkeakoulut Tampereelle ja Lappeenrantaan. Vuonna 1966 myös Jyväskylän Kasvatusopillinen korkeakoulu muuttui Jyväskylän yliopistoksi. Oulun yliopisto oli pantu alulle jo vuonna 1958. Korkeakoululaitoksen laajentuminen 1960-luvulta lähtien osana presidentti Kekkosen ja keskustapuolueen vetämää hajautettua korkeakoulupoliittikkaa saattoi osaltaan helpottaa valtiotieteellisen tiedekunnan vastuuta virkamiehistön kouluttajana. Toisaalta hajauttaminen koettiin myös ongelmana, kun pelättiin, että yhteiskuntatieteellinen koulutus pirstoutuisi liiaksi.

Valtiotieteet ja 70-luvun politisoitunut korkeakoulureformiaalto

Vanhan valtauksen jälkeen suomalainen uusvasemmistolainen opiskelijaliike tunnetusti radikalisoitui. Näkyvin ilmentymä siitä oli niin sanotun nuortaistolaistolaisuuden synty 1970-luvun vaihteessa. Liikkeen tärkeä polttoaine oli korkeakoulupoliittikka, etenkin korkeakoulujen hallinnonuu-

distus. Valtiotieteellisestä tiedekunnasta, etenkin sen sosiologian oppiaineesta, tuli liikkeen keskeinen ideologinen keskus valtakunnallisesti.

Hallinnonuudistus ja siihen kuulunut niin sanottu ”mies ja ääni” -vaatimus – opettajilla ja opiskelijoilla olisi yhtäläinen äänioikeus yliopistojen hallinnossa – kietoutuivat opiskelijaliikkeen demokratiavaateisiin. Demokratiaa vaadittiin yliopistohallintoon, jonka viisikymmentälukulainen professorivaltaisuus ei vastannut uuden ylioppi-lassukupolven maailmankuvaa eikä dynaamisen tasavallan presidentti Kekkosen masinoimaa korkeakoulupoliittista visiota. Järjestäytynyt professorikunta pani kuitenkin vastaan. Valtiotieteellisen tiedekunnan professoreista nousi monia näkyviä periaatteen vastustajia, kuten kansanedustajanakin vaikuttanut sosiaalipsykologian professori Kullervo Rainio.

Reformipaineessa Helsingin yliopiston hallintoon tuotu laitosneuvostojärjestelmä demokratisoi yliopiston toimintaa huomattavasti, kun opiskelijat otettiin mukaan opetuksen ja tutkintojen suunnitteluun. Samalla järjestelmä tarjosi myös agitaativäyliä yhä dogmaattisemmaksi muuttuvalle marxilaisleninistiselle opiskelijaliikkeelle. Se pyrki vaikuttamaan myös ”ulkoparlamentaarisesti” hyvin pitkälle henkilökohtaisuuksiin menevillä monisteilla ja muilla kirjoituksilla, jotka ahdistivat professorikuntaa.

Korkeakoulujen 1970-luvun hallinnonuudistusväantö on nähty useissa jälkeistulkintoissa hyvin politisoituneena kamppailuna demokratiasta ja vallasta, jossa luokkatietoiset sukupolvet sekä valtio ja ”taantumuksellinen” professorikunta ottivat yhteen. Myös valtakunnanpolitiikalla oli merkityksensä. Kuva on oikea, muttei riittävä. Vaikka valtiotieteellinen tiedekunta oli monessa suhteessa kalistelun keskiössä, nousee tiedekunnan professorivetoisten komiteamietintöjen kommenttilausunnoissa ja muissakin puheenvuoroissa vahvasti esille myös huoli tieteestä. Jääkö jatkuvasti byrokratisoituvassa yliopistoarjessa, jossa ennennäkemättömän isolle ylioppilasjoukolla pitää tarjota pienillä opettajaresursseilla sivistystä, enää tilaa tutkimukselle – mahdollisuuksille ymmärtää ja tulkita tätä monimutkaistuvaa yhteiskuntaa, johon näitä massoja pitää kouluttaa? Painetta ja vastuuta oli jo vanhastaan, ja korkeakoulupoliittikan uu-

det linjaukset lisäsivät sitä entisestään.

Toinen 1970-luvun iso korkeakoulupoliittinen reformi oli tutkinnonuudistus, jossa ylioppilasaktivismilla oli myös roolinsa. Pitkäkestoisuudessaan ja byrokraattisuudessaan se aiheutti kuitenkin vähemmän ryöpsähdyksiä. Sen vastakkainasettelut eivät olleet niin selkeitä, vaikka reformin törmäykset asettuivat niin ikään opetusministeriö-yliopisto-opiskelijat-akselille. Tutkintovaatimukset kyllä herättivät 1970-luvun mittaan keskustelua, mutta kiistely liittyi enemmän tieteen asemaan ja merkityksiin kuin demokratiavaatimuksiin. Pitkässä ja uuvuttavassa reformiprosessissa oli toki vahvoja poliittisia ja ideologisia ulottuvuuksia. Valtiotieteellisen tiedekunnan näkökulmasta tutkinnonuudistukseen liittynyt Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan (FYTT) työ oli tärkeää – määriteltiinhan siinä yhteiskuntatieteitä tuleviksi vuosiksi, mutta myös koska sen puheenjohtajana toimi tiedekunnan apulaisprofessori Yrjö-Paavo Häyrynen (1933–2014).

Kehitysoptimista markkinoiden viemäksi

Suomalainen sotien jälkeinen koulutussuunnittelu on pitkälti pohjannut *teknologiseen funktionalismiin*. Se tarkoittaa, että koulutusjärjestelmän kehittyminen, etenkin laajeneminen, on ollut suorassa kytköksissä ammattirakenteen ja tuotantoteknologian muutoksiin. Vuorovaikutus koulutusjärjestelmän ja yhteiskuntakehityksen välillä on ollut kiinteä. Voi sanoa koulutussuunnittelun olleen alisteinen työvoimasuunnittelulle. Samalla yhteiskunnan modernisoituessa ja monimutkaistuessa kehitys on johtanut yhä enemmän kredetialistiseen yhteiskuntaan: muodollisesta koulutuksesta on tullut keskeinen ehto useaan ammattiin pääsemiseksi. (Nieminen ym. 1996.)

Suomessa erityispiirteenä voi pitää sitä, että korkeakoulupoliittinen suunnittelu alkoi ylioppilaiden eli opiskelijoiden keskuudessa (Eskola, 2002, 245–248; Kolbe 1996a, 129–142). Toinen erityispiirre Suomessa oli se, että korkeakoulupoliittikka henkilöityi ylimpään johtajaan. Presidentti Kekkonen oli usein napit vastakkain professorien kanssa, mutta tarvitsi myös liittolaisikseen akateemista sivistyneistöä. Joka tapauksessa korkeakoulupoliittikka kohtasi 1960-luvulla niin isoja haasteita, että sen oli pakkokin muuttua.

Kaiken yllä leijui vahva 1960-luvun suunnitteluideologia. Siinä kehitysoptimismi avasi tulevaisuushorisonttia, jota taas leimasi vahva sosiaalitieteisoptimismi. Yhteiskuntatieteet olivat paitsi Suomessa myös Ruotsissa ja muissa Pohjoismaissa läheisesti linkittyneet hyvinvointivaltioprojektiin toisen maailmansodan jälkeen. Yhteiskuntatieteet olivat eräänlainen modernien demokraattisten yhteiskuntien metapoliittinen resurssi: toisen maailmansodan jälkeen katsottiin laajasti, että yhteiskuntatieteillä on erityinen kyky määritellä ja turvata demokratiaa tarjoamalla järkiperaistä ymmärtämistä yhteiskunnasta. (Dahlberg ym. 2019, 281; Thue 2005, 7.) Tämä suunnitteluideologia ei tosin jäänyt 1960-luvulle, vaan oli vahvasti mukana myös 1970-luvun läpipolitisoituneissa korkeakoulureformeissa.

Samalla kun yhteiskuntatieteet ovat valmis-taneet nuorisoa moderniin ja teknokraattiseen maailmaan, ne ovat sitä myös kärkevimmin kritisoineet. Tämä ulottuvuus tuli merkittäväksi 1970-luvulla. Vastakkain olivat suureen, autonomiseen ja sivistykselliseen traditioon sitoutunut vanha professorisivistyneistö ja nousevan hyvinvointiyhteiskunnan demokraattinen eliitti, joka oli omaksunut niin modernin yhteiskuntatieteen mallit ja suunnittelu- ja tehokkuusideologian kuin poliittiset tasa-arvovaatteet (Kolbe 1996b, 29). Tämä jako ei kuitenkaan mennyt opettajien ja opiskelijoiden välillä, sillä usein opiskelijoiden kanssa samassa rintamassa seisoivat nuori assistenttikunta, jolla oli varsin iso rooli valtiotieteellisen tiedekunnan toiminnassa 1970-luvulla.

On merkille pantavaa 1970-luvun tutkinnonuudistuksessa, kuinka paljon se muistuttaa Helsingin yliopiston viimeisintä reformia, niin sanottua ”Iso pyörä” -koulutus uudistusta: opiskelijat halutaan saada nopeammin valmistumaan, ryhmätyö-opiskelua ja ongelmakeskeistä opetusta pitää suosia sekä monitieteisyyttä on edistettävä. Lisäksi opinnoissa pitää ottaa enemmän huomioon ”työelämävalmiuksia” (70-lukulaisittain ”työelämärelevanssia”). Varsinkin yhteiskuntatieteet piti saada paremmin vastaamaan yhteiskunnan erityistarpeita. Pyörää keksitään uudelleen, mutta poliittisten ja ideologisten maanteiden maisemat muuttuvat.

Viime vuosien yliopistolaisia koetellut kehitys ei alkanut vuoden 2009 yliopistolaista, ei aikai-

semmistä lakiuudistuksista eikä edes 1990-luvun alun talouslamasta, joka antoi päättäjille tilaisuuden edesauttaa muutosta. Uudenalaisen yritysmaailmasta lainatun ajattelun juuret löytyvät jo 1980-luvun puolivälistä, minkä jälkeen markkinamyönteisiä uudistuksia on hivutettu pikkujalaa yliopistoihin. Mallit ovat tulleet Isosta-Britanniasta, muista (Pohjois-)Euroopan maista sekä OECD:n ja EU:n kaltaisilta ylikansallisilta toimijoilta.

Jo 1980-luvulla alkanut mittaaminen ja arviointi kiihtyivät sitä mukaa, kun kansainväliset koulutusmarkkinat laajenivat. Kvantitatiivisen mittauksen rinnalle nousi ”laadun” käsite. Vaikka koko käsite on pohjimmiltaan hyvin arvosidonnainen, ”laatu” alettiin nähdä varsin ongelmattomana ja neutraalina. Samalla yliopistoilta vaadittiin yhä enemmän tilivelvollisuutta ja näyttöjä korkeasta laadusta. Tämä lisäsi epäluottamusta ja epäluuloisuutta yliopistoissa, kun niihin ei enää luotettu korkeatasoisina tieteellisen tiedon tuottajina. (Jalava ym. 2012, 95; Seuri ja Vartiainen 2018.) Yksi, surkukupaisakin, ilmentymä tästä on ollut niin sanottu huippupuhe 2000-luvulla.

Mutta siinä missä professorikunta sai jarrutettua 1970-luvun reformeja huomattavasti, 2000-luvulla on enimmäkseen vain sopeuduttu. Valtionhallinnossa oli opittu, eikä uudistuksia tuotu kerralla, vaan pikkujalaa hivuttamalla. Kuten muillakin politiikan sektoreilla, 1990-luvun laman kaltaiset talouskriisit ovat olleet paikkoja loikata hiivittäessä.

Vaikka barrikadeille ei ole kovin hanakasti lähdetty, kriittistä keskustelua on toki riittänyt. Yliopiston olemuksen ja tarkoituksen – idean – määrittely on leimannut 2000-luvun korkeakoulupoliittista keskustelua (ks. esim. Maskell ja Robinson 2001; Collini 2012). Suomessakin on viime vuosina katsottu tarpeelliseksi puolustaa sivistystä ”asiantuntijuuden kriisissä” ja ”sivistysvihamielisessä” ilmapiirissä (esim. Kivistö ja Pihlström 2018). Myös valtiotieteellisessä tiedekunnassa julkaistiin ”yliopiston ideaan” pureutuva kokoelma vuonna 2016 (Nieminen ja Rahkonen 2016). Se perustui sosiaalitieteiden laitoksen järjestämään seminaariin osana Helsingin yliopiston 375-vuotisjuhlavuotta. Tiedekunnan professorit ovat olleet myös aktiivisia Yliopistokäännö-ryhmässä, joka

on kerännyt vetoomuksia sekä kirjoittanut blogeja, lehtiartikkeleita ja kirjan *Uusi Yliopistolaki 2020*. Tavoitteena ryhmällä on ajaa uutta Helsingin yliopiston johtosääntöä demokraattisemmaksi etenkin niin, että yliopistojen hallintaa delegoitaisiin (*Yliopisto 2020*; Heinonen ym. 2016).

Ehkä suurin ero 2000-luvun ja 1970-luvun reformeilla on, että siinä missä 1970-luvun tutkinon uudistus perustui kasvatustieteellisille, varsin byrokraattisille ideoille korkeimman opetuksen merkityksestä yhteiskuntapolitiikassa, 2000-luvun tehokkaan täsmäkoulutuksen kehys on talouspolitiikka: kuinka korkein opetus vastaa yrityselämän tarpeisiin. Usein tämä tavoite on häivytetty välttämättömästä kuulostavasta ”yhteiskunnallisen vaikuttavuuden” alle, jota myös yliopistojen ”kolmanneksi tehtäväksi” kutsutaan – vaikka toki ajatteluun liittyy myös ajatus kyseenalaistaa vallitsevia poliittisia ja muita käytäntöjä (esim. Mustajoki ym. 2020).

Yhtä kaikki, yliopistojen reformit ovat jo 1960-luvulta lähtien olleet mitä suurimmassa määrin poliittisia – ovat ne sitten kytkeyntyneet Kekkosen valtapoliittiseen ohjailuun, läpipolitoituneisiin ideologiisiin kamppailuihin tai markkinamyönteiseen innovaatiopolitiikkaan. Valtiotieteellisen tiedekunnan tutkijat ovat olleet usein keskeisissä rooleissa näissä reformeissa. Toisaalta tiedekunnasta on noussut myös – tiedekunnan perinteenkin velvoittamana – niitä kohtaan kriittisimpiä ääniä.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti 1996: *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1996*. Vastapaino. Tampere.
- Anderson, Robert 2006: *British Universities Past and Present*. Hambleton continuum, Lontoo.
- Collini, Stefan 2012: *What are Universities for?* Penguin Books, Lontoo.
- Dahlberg, Tobias, Mikael Börjesson ja Donald Broady 2019: *Reversed Order: Expansion and Differentiation of Social Sciences and Humanities in Sweden 1945–2015*, 247–284. Teoksessa *Shaping Human Science Disciplines. Institutional Developments in Europe and Beyond*. Toim. Christian Fleck, Matthias Duller ja Victor Karády. Socio-Historical Studies of the Social and Human Sciences. Palgrave Macmillan, Cham.
- Eskola, Seikko 2002: Tiedepoliittikka ja korkeakoulu, 222–391. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*. Päätoim. Päiviö Tommila. WSOY, Helsinki.
- Falk, Pasi 1979: *Sosiaalitieteellinen tutkimus Suomessa. Selvitys sosiaalitieteellisen tutkimuksen organisaatiosta, resursseista ja sisällöstä*. Suomen Akatemian julkaisuja 3/1979.
- Fields, Marek 2019: *Lännestä tulee. Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa*. Art House, Helsinki.
- Fleck, Christian, Matthias Duller ja Victor Karády 2019: *Introduction: Shaping Disciplines – Recent Institutional Developments in the Social Sciences and Humanities in Europe and Beyond*,

1–24. Teoksessa *Shaping Human Science Disciplines. Institutional Developments in Europe and Beyond*. Toim. Christian Fleck, Matthias Duller ja Victor Karády. Socio-Historical Studies of the Social and Human Sciences. Palgrave Macmillan, Cham.

Heinonen, Visa, Jukka Kekkonen, Veli-Pekka Lehto, Heikki Patomäki ja Yliopistokäännöstyöryhmä 2016: *Uusi yliopistolaki 2020*. Intokustannus, Helsinki.

Jalava, Marja, Hannu Simola ja Janne Varjo 2012: Hallinnosta hallintaan. Koulutuksen hallinnon muutos 1960-luvulta 2000-luvulle, 68–101. Teoksessa *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Juva, Mika 1994: *Seurasin nuoruuteni näkyä. Muistettavaa vuosilta 1939–82*. Otava, Helsinki.

Ketonen, Oiva 1965: *Tiede ja ylin opetus tulevien vuosien Suomessa. Tasavallan presidentin helmikuun 4. päivänä 1965 asettaman työryhmän lausunto*. Sanoma, Helsinki.

Kettunen, Pauli, Marja Jalava, Hannu Simola ja Janne Varjo 2012: Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen. Koulutuspolitiikka hyvinvointivaltiota kilpailuvaltio, 25–62. Teoksessa *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kivinen, Osmo, Risto Rinne ja Kimmo Ketonen 1993: *Yliopiston huomen*. Hanki ja jää, Helsinki.

Kivistö, Sari ja Sami Pihlström 2018: *Sivistyksen puolustus. Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Gaudeamus, Helsinki.

Klinge, Matti 1990, *Politiikka ja korkeakoulupolitiikka*, 188–349. Teoksessa *Helsingin yliopisto 1907–1990*, kirjoittaneet Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola ja John Strömberg. Otava, Helsinki.

Kolbe, Laura 1996a: *Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston yliopilaskunta 1960–1990*, osa 6. Otava, Helsinki.

Kolbe, Laura 1996b: Jäähävyäiset valtiolle, 13–34. Teoksessa *Kohti McDonald's-yliopistoa. Näkökulmia suomalaisen korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan*. Toim. Börje Helenius, Esa Hämäläinen ja Juha Tuunainen. Tammi, Hanki ja jää, Helsinki.

Kähkönen, Antti 2018: *Korkeimmasta hengenviljelyksestä uuteen hyödyn aikakauteen. Tutkielma vuoden 2009 yliopistolain säätämisen taustoista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta.

Maskell, Duke ja Ian Robinson 2001: *The New Idea of a University*. Haven Books, London.

Mustajoki, Arto, Henriikka Mustajoki ja Ülle Must 2020: Vastuullista tiedettä. *Tieteessä tapahtuu* 1/2020: 4–12.

Nevala, Arto 1999: *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nevala, Arto ja Risto Rinne 2012: *Korkeakoulutuksen muodonmuutos*, 203–228. Teoksessa *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Pauli Kettunen ja Hannu Simola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nieminen, Hannu ja Keijo Rahkonen 2016: *What are Universities for?* Publications of the Faculty of Social Sciences 7. University of Helsinki, Unigrafia, Helsinki.

Nieminen, Mika ja Juha Tuunainen 1996: Teollisen ajan koulutus-suunnittelulla jälkiteolliseen yhteiskuntaan, 119–137. Teoksessa *Kohti McDonald's-yliopistoa. Näkökulmia suomalaisen korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan*. Toim. Börje Helenius, Esa Hämäläinen ja Juha Tuunainen. Tammi, Hanki ja jää, Helsinki.

Paavolainen, Jaakko 1975: *Linkomiehen komiteasta uuteen Akatemiaan. Valtion tieteellisten toimikuntien 60-luku*. Suomen Akatemia, Helsinki.

Seuri, Allan ja Hannu Vartiainen 2018: *Yliopistojen rahoitus, kannustimet ja rakennekehitys*. Talouspolitiikan arviointineuvosto 2018, 1–51. Saatavilla: https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Vartiainen_2018-1.pdf

Tarvainen, Paavo 1991: *Mitä oppia jos ei lainoppia? Valtion hallintovirkamiesten koulutus Suomessa vuosina 1905–1945*. Tutkimuksia 131.

Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, Helsinki.

Thue, Fredrik 2005: *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918–1970*. University of Oslo, Oslo.

Tiitta, Allan 2004: *Suomen Akatemian historia I, 1948–1969. Huip-puyksiköitä ja toimikuntia*. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Palonen, Kari 1983: Yleisen valtio-opin perustaminen Helsingin yliopistoon, 93–137. Teoksessa *Valtio ja yhteiskunta. Tutkielma suomalaisen valtiollisen ajattelun ja valtio-opin historiasta*. Toim. Jaakko Nousiainen ja Dag Anckar. WSOY, Helsinki.

Vennola, J. H. 1918: *Yhteiskunta ja tieteellinen kasvatuksenne. Näkökohtia sosiaalisen sivistyksenne ja korkeakoulukysymyksenne kannalta*. Otava, Helsinki.

Yliopisto 2020 <https://yliopisto2020.fi/>

Kirjoittaja on yhteiskuntahistorioitsija. Artikkelin perustuu teokseen *Valtaan ja vastavirtaan. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta 75 vuotta* (SKS 2020).

KANSALAISTIEDEPROJEKTI

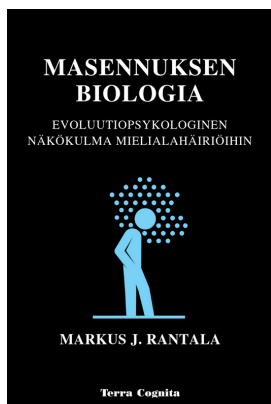
Luonto, eläimet ja kasvit ovat esimerkkejä kansalaistieteen kohteista. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella on vuodenvaihteessa aloittanut kolmivuotinen Euroopan komission rahoittama CS-Track-projekti, jossa tutkitaan kansalaistiedettä. Niin Suomessa kuin muuallakin on laaja kirjo toimijoita, jotka tuottavat kansalaistieteilijöiden avulla monipuolisesti tietoa.

Kansalaistiede on järjestelmällistä toimintaa, jossa muut kuin alan tutkijat edistävät tieteellistä tutkimusta esimerkiksi keräämällä uutta aineistoa ja syventämällä aiempaa tietoa museoiden, tutkimusryhmien tai muiden vastaavien julkisten laitosten käyttöön. Kansalaistieteilijät voivat havainnoinnin lisäksi valokuvata tiettyjä kohteita, mitata veden laatua paikallisesta joesta tai luokitella kuvia galakseista. Uudet teknologiat rikastavat ja monipuolistavat kansalaistiedettä. Esimerkiksi historiasta, arkeologiasta, nykykulttuurista, käsityöstä ja monesta muusta aiheesta kiinnostuneet ryhmät kerryttävät arvokkaita aineistoja tutkijoiden käyttöön.

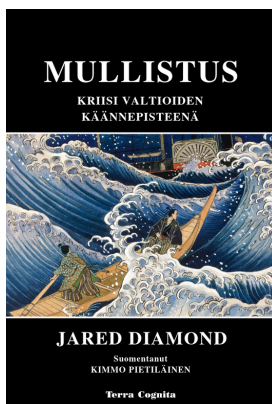
Kansalaistiede on yksi avoimen tieteen ulottuvuuksista, joka linkittyy koulutukseen ja päätöksentekoon. ”Meitä tutkijoita kiinnostaa erityisesti se, miten teknologiaa käytetään kansalaistieteessä ja miten se vaikuttaa oppimiseen. Projektissa tuotetaan uutta tietoa kansalaistieteen vaikutuksista yksilöihin, organisaatioihin ja yhteiskuntaan sekä paikallisella että globaalilla tasolla”, projektista vastaava professori Raija Hämäläinen luettelee.

Terra Cognita

Parasta suomenkielistä tietokirjallisuutta.



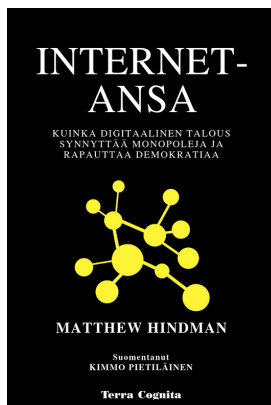
Markus J. Rantala: *Masennuksen biologia, Evoluutiopsykologinen näkökulma mielialahäiriöihin.* Ov. 40 €.



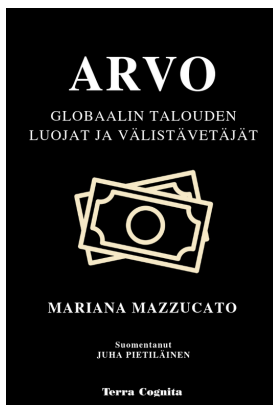
Jared Diamond: *Mullistus, Kriisi valtioiden käännepiirteenä.* Ov. 50 €.



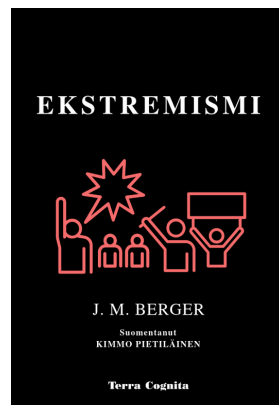
Vaclav Smil: *Energia ja sivilisaatio, Historia.* Ov. 60 €.



Matthew Hindman: *Internet-ansa, Kuinka digitaalinen talous synnyttää monopoleja ja nakertaa demokratiaa.* Ov. 40 €.



Mariana Mazzucato: *Arvo, Globaalin talouden luoja ja välittäjä.* Ov. 40 €.



J. M. Berger: *Ekstremismi.* Ov. 30 €.

Hyvin varustetuista kirjakaupoista tai suoraan kustantajalta.

www.terracognita.fi